

УДК 316.42(340.152/153:340.122:340.113.1)
DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v037.2022.34>

В. М. Мельник

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5640-0351>

кандидат політичних наук, асистент кафедри політології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
викладач кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова,
головний редактор наукового журналу «Аннали юридичної історії»

ОРІЄНТАЛЬНА СХЕМА РИМСЬКО-ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ҐЕНЕЗИ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Вступ. Стародавній Рим («*Romani antiqui*») – вихідна точка і потужний культурний поштовх для політичного зародження та інституційного розвитку *Rex Christiana* [1, с. 36, 41, 44]. Своєю чергою, з Християнського Світу перших віків нашої ери походять всі сучасні соціокультурні системи Західної, Центральної та Східної Європи [2, с. 15]. В надрах духовної еволюції *Rex Christiana* сформувалося саме поняття «західна цивілізація» [3]. Цієї точки зору дотримувалися видатні дослідники: Шарль Діль (роки життя: 1859–1944) [4], Георгій Острогорський (роки життя: 1902–1976) [5], Ів Конгар (роки життя: 1904–1995) [6], Арнальдо Момільяно (роки життя: 1908–1987) [7], Дмитро Оболенський (роки життя: 1918–2001) [8], Люсьєн Мюссе (роки життя: 1922–2004) [9], Жак Ле Гофф (роки життя: 1924–2014) [10], Джон Норвіч (роки життя: 1929–2018) [11], Умберто Еко (роки життя: 1932–2016) [12], Кіт Морріс Хопкінс (роки життя: 1934–2004) [13], Юлій Циркін (роки життя: 1935–2022) [14]. На її ґрунті сформулювали свої філософські погляди Моріс Блондель (роки життя: 1861–1949) [15], Етьєн Жильсон (роки життя: 1884–1978) [16], Карл Ранер (роки життя: 1904–1984) [17]. Протягом ХХ століття на римсько-християнську цілісність культурних засад західної цивілізації звертали увагу Римські Папи [18] та Вселенські Константинопольські Патріархи [19].

Постановка проблеми. Християнство, безперечно, детермінувало «*la civilisation occidentale*» (в англійському варіанті – «*Western Civilization*» або «*Global West*») [6]. Навіть процеси диференціації (розпаду) християнства на східне / західне (IX–XI ст.), подальший протестантський рух (XVI–XVII ст.), якому своїм буттям завдячує вся *Нордична Європа* (англійською: «*Global North*»), швидше, виявлялися виразними проявами «*окциденталізму*» (так ми воліємо називати «*західництво*» [20]), з його вічним домінуючим цезаристським принципом – «*divide et impera*» («*поділяй і володарюй!*»). Однак, незважаючи на жорсткий історичний зв'язок «*західництва*» («*окциденталізму*») та «*християнства*», так звана «*західна ци-*

вілізація» («*la civilisation occidentale*»), з усіма її достоїнствами і численними недоліками, ніяк не може бути визначена єдиною спадкоємицею пізньоантичного християнства (і, отже, політичної системи Імператорського Риму).

Мета статті – описати і схематично систематизувати контури «*орієнтальної схеми*» римсько-візантійських передумов політичної філософії Середньовіччя, що передбачає визнання єдності соціально-історичного розвитку Європи та Близького Сходу, нерозривності становлення головних авраамічних релігій, вирішального впливу «*давньосхідних деспотій*» і давньогрецьких «*полісів*» на формування римського «*республіканізму*» (пізньоантичного синоніма сучасного поняття «*державність*»).

Соціально-релігійний аспект.

Для доведення висловленої тези достатньо звернути увагу на один вкрай важливий факт: у процесі зіткнення Християнського Світу та Великого Ірану (візантійсько-перська війна 602–628 рр. [21]), на історичній арені з'явився іслам – світова релігія, що яскраво та найбільш повноцінно відображає орієнтальний колективістський спосіб мислення [22]. Однією з перших значних агітаційних акцій пророка Мухаммеда (роки життя: 570–632) вважається напівлегендарний лист східноримському імператору Іраклію Великому (роки правління: 610–641), в якому Мухаммед просив нещодавнього переможця персів підкоритися «*новій праведній вірі*». При цьому, перш ніж прийняти магометанство, доісламські араби визнавали владу залежних від Константинополя *династів-маліків* (переважно монофізитів-християн чи юдеїв) [23]. Політичний вплив Імператорського Риму на арабійську культуру не викликає жодних сумнівів. Отже, саме Рим надав статус світових релігій як християнству, так і магометанству.

До речі, Імператорський Рим створив умови для *консервації і трансляції* (збереження та примноження) давньої юдейської релігійної традиції [24]. Незважаючи на масштабні римсько-юдейські війни в палестинському регіоні, міграція євреїв уздовж цілого Середземномор'я де-факто

сприяла посиленню закритих і жорстко регламентованих релігійних груп, опертих на юдаїзм [25]. У римських провінціях демонстрували активність навіть буддисти, не кажучи вже про мітраїстів. Серед затятих послідовників останніх виявився видатний імператор-полководець Авреліан (роки правління: 270–275) [26]. В будь-якому випадку, три авраамічні релігії, що номінально походять від семітського патріарха Авраама (грецькою: Ἀβραάμ), набули класичних канонів і догматичного вигляду саме в епоху політичного панування стародавніх римлян.

Таким чином, Стародавній Рим («*Romani antiqui*») своєю лінійною історією (лінійність проявляється в т. ч. середньовічною ідеєю «*translatio imperii*» [27, р. 7–28]) підштовхнув конституювання Християнського Світу (фундаменту майбутньої *la civilisation occidentale* за Жаком Ле Гоффом [10]), але, що важливіше, не обмежився створенням передумов лише однієї комплексної «Західної цивілізації». Римський політичний вплив супроводжував збереження юдейських традицій [25] і, зрештою, стимулював появу арабського ісламу [21; 22]. Теперішній мусульманський «Близький Схід» чи «Левант» (поширена в західноєвропейській історіографії назва «Левант» походить від французького найменування Східного Середземномор'я «*Soleil Levant*», «*Сонячний Схід*») – такий самий продукт культурно-політичних процесів усередині Стародавнього Риму, як і християнська «Західна Європа».

Семантико-понятійний аспект.

Досвід роботи з манускриптами Ватиканської апостольської бібліотеки («*Bibliotheca Apostolica Vaticana*») дозволяє впевнено стверджувати: різноспрямовані середньовічні мислителі європейського, африканського і близькосхідного походження добре усвідомлювали спільність генези своїх релігійних поглядів, дивилися на Рим як на колицю *розмаїття* культур [29; 29; 30]. Для прикладу, попередник католицьких схоластів Маріан Скот Майнцський (роки життя: 1028–1082) вже в 1070-ті рр. вважав: спадщина Риму (*Romani antiqui*) має оцінюватися вище від спадщини Стародавньої Греції (*Graecia antiqua*) [29]. Багатьом схоластам і хроністам «високого середньовіччя» грецька культура видавалася лише підготовчим етапом римської форми правління.

Утім, історики культури дефініціюють римське суспільство «античним», а це справедливо не менше за попередню тезу. Без впливу еллінізму, поза рецепцією грецької філософської традиції, мистецтва, *римська політія* (*політеїа*) ніколи би не трансформувалася в самостійну цивілізацію [31]. Не було б ані поширення християнства, що спочатку взаємодіяло з палестинськими філософами-есеями I ст. н. е., ані формування ісламу як соціальної реакції арабських кочовиків на

світову християнсько-зороастрійську війну VII ст. н. е. Саме давньогрецька філософія (філософія) збудувала фундамент політичного вчення про таласократію (*θαλασσοκρατία*)¹, класичним антонімом якого виявилась варварська телурократична практика². Спочатку Сократ (роки життя: 470-399 рр. до н. е.), за ним Платон (роки життя: 428-347 рр. до н. е.), насамкінець Аристотель (роки життя: 384-322 рр. до н. е.) – розробили концепцію «*політеїа*» («політія») як «*організованості суспільства*». Стараннями знаменитої *афінської трійци*, «*політеїа*» семантично перетворилася на елліністичний синонім сучасного терміну «держав» (латиною: «*stato*»).

Ще напередодні походів Александра Македонського (роки правління: 336-323 рр. до н. е.) Аристотель розвинув філософську систему Платона, для якої сукупність публічних правовідносин колонізованого греками Середземномор'я мала три концептуальні складові:

- 1) πόλις («поліс») – «громада», «організація», «спільність», «спільнота»;
- 2) політеїа («політія») – «організованість», «общинність», «союз», «вождество»;
- 3) політікῆ («політика») – «общинна робота», «общинна активність», «спільна діяльність».

З-посеред усіх наведених термінів пізнішому європейському поняттю «*Stato*» («держав» слов'янськими мовами) відповідає умовний синонім «*Політеїа*» [32; 33]. В *актуальній політології* «*політіями*» прийнято титулувати будь-які форми адміністративно-територіальної організації, що є міждержавними об'єднаннями, державами, автономіями, суб'єктами федерацій і конфедерацій, невизнаними сепаратистськими утвореннями. Спектр використання терміну широкий [34, рр. 78–97]. Але для стародавніх греків «*політія*» мала той самий набір сенсів, як і «*stato*» («держав») для читачів цієї статті. Отже, політіями стародавні греки називали будь-які т. зв. «державні» чи «квазідержавні» організми [35, р. 208].

Участь греків у житті архаїчного Апеннінського півострова винятково значуща для політичної філософії Стародавнього Риму. Південна Італія та Сицилія завжди позиціонувалися еллінами як «*Μεγάλη Ἑλλάς*» («Велика Греція»), на противагу «*Ἀρχαία Ἑλλάς*» («Давній» або «Малій Греції» Півдня Балкан). Греки не мислили Південну Італію й острови, що оточували її, чимось культурно, соціально чи економічно самостійним [31]. Звідти, із сицилійсько-апеннінської «Великої Греції», у Стародавній Рим прийшло елліністичне розу-

¹ Таласократія – відома стародавнім грекам політико-правова організація влади, сконцентрована навколо пріоритетної ролі морських комунікацій.

² Телурократія – відома стародавнім грекам політико-правова організація влади, сконцентрована навколо пріоритетної ролі континентальних комунікацій.

міння «держави» (грецькою: «πολιτεία»), сенс якої («організованість», «общинність», «союз», «вождество») увібрала юридична формула «*Res Publica Populi Romani*» («Спільна Справа Римського Народу») [36, р. 218]. На абсолютизації цієї «спільної справи» базувалися погляди вже іншого античного філософа – римського оратора Марка Туллія Цицерона (роки життя: 106-43 рр. до н. е.) [32]. *Сицилійсько-південноіталійський «міст» з'єднав семантику «політії» Аристотеля й «республіки» Цицерона в одну змістовну цілісність.*

Навіть за імперських часів («*Imperium Romanum*») офіційна магістратна назва «римської політії» звучала як «*Res Publica*». Парадоксально, але якщо *Romani antiqui* є точкою політичного зародження та розвитку *Pax Christiana*, то, в свою чергу, першопочаток змістовного (семантичного) наповнення політичної системи Стародавнього Риму – це момент колонізації греками Μεγάλη Ἑλλάς («Великої Греції»), послідовно розгорнутої у VIII ст. до н. е. [37].

Надзвичайно цікавою виглядає також інша концепція «орієнтального» («східного») походження римської політичної культури – притаманний багатьом поважним історикам і етнологам погляд на етрусків (складовий етнос давньоримської політії), як на мігрантів із Малої Азії, котрі освоїли спочатку Сардинію, а потім колонізували Апенніни (особливо регіон сучасної Тоскани) [38, рр. 43–74].

Що ж, *семантико-семіотичне коло* закривається і ми знову повертаємося до «колективного Орієнту». Самі греки (наприклад, Платон і Геродот³) недвозначно натякали: давньогрецька «любов до мудрості» («філософія») – це наслідок інтелектуального синтезу давньоєгипетської та давньомесопотамської («халдейської») вченості [39; 40]. На цьому наполягав згаданий вище середньовічний хроніст із Майнца Маріан Скот (роки життя: 1028-1082), стверджуючи східне походження «мудрості» [29].

П'ять пунктів «орієнтальної схеми».

Напрошується достатньо цікава *історико-філософська послідовність*:

1) походження сучасного умовного «колективного Заходу» із політичних реалій середньовічного «Християнського Світу» не викликає жодних сумнівів [6];

2) давньоримський інституційний вплив на зародження і розвиток християнства є незаперечною істиною (задля підтвердження досить пригадати імператорські функції в організації та під час проведення всіх Вселенських Церковних Соборів IV–VII ст. н. е. або юридичні трансформації титулу Pontifex Maximus (Великий понтифік) в IV–VIII ст. [3; 4; 5]);

3) участь стародавніх греків і, особливо, їхніх теоретичних концептів у процесах становлення Римської політії теж цілком доведена [6; 11; 27] (першою нелатинською общиною, котра де-юре перейшла в 343 р. до н. е. під патронат «Римського Народу», була населена «великогреками» Капуя (давня іонійська колонія⁴)).

4) у найбільш авторитетних авторів класичної Еллади можна зустріти безапеляційне твердження про близькосхідне походження філософії [31; 39; 40], в надрах якої виникли поняття πόλις, πολιτεία, πολιτική і, відповідно, похідне римське словосполучення «*Res Publica*» [7; 32].

У наведеній історико-філософській схемі не вистачає лише однієї тези, що логічно й органічно поєднає постульовані нами перший і четвертий пункти. Сформулюємо лаконічно: 5) *понятійно-категоріальний апарат умовної «la civilisation occidentale» походить зі Стародавнього Близького Сходу, «західна цивілізація» має орієнтальну генезу* [41, с. 8–11].

Обґрунтувати п'яту тезу не надто складно. По-перше, утвердження християнської догматики стало можливим завдяки культурним традиціям Месопотамії («Халдеї») та Єгипту [40]. По-друге, до заснування Граду Рим (*Urbs Roma*) доклали зусиль етрусські триби, предки яких, цілком ймовірно, бл. 1200-900 рр. до н. е. виселилися з Малої Азії [38]. По-третє, римське слово «республіка» семантично дублювало грецьку лексему «політія» [34; 35], тоді як форма еллінських «полісів» ще раніше зазнала сильного впливу міських центрів «близькосхідних деспотій» (маємо на увазі купецькі факторії-«міста» Шумеру, Аккаду, Ассирії) [11].

Будь-які теологи [15; 16; 17; 18], фахівці із церковної археології чи археографії [3; 6; 7; 10; 12] обов'язково визнають незаперечність давньосхідного коріння християнської віри. Чому ж політичні теоретики та історики права відмовляються вважати т. зв. «державність»⁵ Християнського Світу⁶ [3; 9; 10; 12; 32; 33] орієнтальною спадщиною (принаймні частково)? Елементи такої спадщини очевидні в понятійно-категоріальному апараті античної політичної філософії та навіть у «заголовному» терміні «*polis*», інституційна сфера котрого змістовно перегукується з феноменом міських центрів-факторій архаїчної Передньої Азії [41].

⁴ Набагато пізніше, в 74 р. до н. е. в Капуї розпочнеться широко розрекламоване історіографічними екскурсами повстання рабів під проводом Спартака.

⁵ Потрібно підкреслити синонімічність давньогрецького слова «політія» та латинської лексеми «республіка». Обидва поняття тотожні сучасному поняттю «держави».

⁶ За доби Середньовіччя *Pax Christiana* номінально вважався єдиною «республікою» (на сучасний лад – «державою») – *Imperium Romanum* – в рамках якої на політико-правове верховенство претендували східноримський (т. зв. «візантійський») імператор, західний (т. зв. «франкський» або «германський») імператор і Папа Римський.

³ Роки життя історика Геродота Галікарнаського: бл. 484–425 рр. до н. е.

Висновки і пропозиції. Викладене дозволяє запропонувати ряд висновків і теоретичних настанов.

Перше: «колективний Захід» не може і не повинен розглядатися одним-єдиним культурним, політичним та юридичним спадкоємцем цивілізації Стародавнього Риму. Цій «однині» суперечить, щонайменше, зародження ісламу на фронті римського і перського впливів, сприйняття «Праведним Халіфатом» VII ст. н. е. більшості правових інститутів римської публічної (частково і приватної) юриспруденції. Крім того, юдаїзм зберігся й активно розвивався в пізньоантичній / середньовічній Європі *виключно* завдяки торговельно-економічним умовам, облаштуванню політичною системою Республіканського / Імператорського Риму. Відтак умовний «колективний Орієнт», принаймні в межах мусульманського Близького Сходу (Леванту), теж долучився до рецепції та рефлексивного конструювання римської культурної, економічної, політико-правової спадщини.

Друге: сам Стародавній Рим, що суттєво вплинув на світогляд і ментальні чинники різноманітних етнічних груп Близького Сходу, зазнав не меншого за масштабами культурно-історичного впливу «Орієнту». Відповідно, якщо Близький Схід має класифікуватися рівним «Європі» («Окциденту») спадкоємцем Стародавнього Риму, то і Рим треба визнати рівноцінним спадкоємцем давньосхідних цивілізацій. Такий висновок стає науково можливим за умови констатації посередницької ролі еллінів (*своїми «полісом» і «політєю» стародавні греки підготували латинський термін «республіка» з усіма похідними практиками врядування*), а також за умови констатації орієнтального походження всієї давньогрецької філософії і прийняття гіпотези про малоазійську генезу етруської культури.

Література

1. Павлишин Олег. Політико-правові уявлення Отців Церкви: періоди апологетики і патристики. *Аннали юридичної історії*. 2021. Том 5. Випуск 1. С. 25–51.
2. Федущак-Паславська Ганна. Вступ до історії розвитку середньовічних права та державності. *Аннали юридичної історії*. 2021. Том 5. Випуск 1. С. 10–24.
3. Koch Hal. Konstantin den Store: Pax Romana – Pax Christiana. Copenhagen : Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, 1952. 112 s.
4. Diehl Charles. Histoire de l'Empire Byzantine. Paris : Auguste Picard, 1919. IV+145+XII p.
5. Острогорски Георгије. Историја Византије. Београд : Просвета, 1969. 296 с.
6. Congar M.-J., O. P. Chrétiens désunis. Principes d'un «Oecuménisme catholique». Paris : Les éditions du Cerf, 1937. XIX+403 p.
7. Momigliano Arnaldo. Essays in Ancient and Modern Historiography. Middletown, Conn. : Wesleyan University Press, 1977. XVI+387 p.
8. Obolensky Dimitri. The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe, 500-1453. London : Weidenfeld and Nicolson, 1971. XIV+445 p.
9. Musset Lucien. Les invasions: le second assaut contre l'Europe chrétienne (VIIe-XIe siècle). Paris : Presses universitaires de France, 1965. 297 p.
10. Le Goff Jacques. Le Moyen Âge et l'argent: essai d'anthropologie historique. Paris : Perrin, 2010, 245 p.
11. Norwich John Julius. The Middle Sea: A History of the Mediterranean. New York : Doubleday, 2006. 720 p.
12. Eco Umberto. Il segno, Milano : Isedi, 1973. 174 p.
13. Hopkins Keith. Sociological Studies in Roman History (Cambridge Classical Studies, C. Kelly, Ed.). Cambridge : Cambridge University Press, 2017. XX+605 p.
14. Tsirkin Juli. Phoenician and Greek colonization. Early Antiquity. I. M. Diakonoff, Volume editor; P. L. Kohl, Project editor. Chicago : University of Chicago Press, 1991. Pp. 347–365.
15. Blondel Maurice. Exigences philosophiques du christianisme. Paris : PUF, 1950. 308 p.
16. Gilson Etienne. Introduction a la Philosophie Chretienne. Paris : Librairie Philosophique J. Vrin, 2007. 220 p.
17. Rahner Karl. Grundkurs des Glaubens: Einf hrung in den Begriff des Christentums. Freiburg : Herder, 1976. 448 s.
18. Ratzinger Joseph Cardinal. Principles of Catholic Theology: Building Stones for a Fundamental Theology. San Francisco : Ignatius Press, 1987, 404 p.
19. Joint Catholic-Orthodox Declaration of His Holiness Pope Paul VI and the Ecumenical Patriarch Athenagoras I, December 7, 1965. Official Vatican Webpage. URL: https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/speeches/1965/documents/hf_p-vi_spe_19651207_common-declaration.pdf.
20. Мельник В.М. У полоні інтерпретацій. Політична антропология між Сходом і Заходом : монографія. Вінниця : Нова книга, 2020. 280 с.
21. Howard-Johnston James. The Last Great War of Antiquity. Oxford : Oxford University Press, 2021. XXXII+446 p.
22. Ahmed Shahab A. What Is Islam? The Importance of Being Islamic. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 2015. 624 p.
23. Viermann Nadine. Herakleios, der schwitzende Kaiser: Die oströmische Monarchie in der ausgehenden Spätantike. Berlin und Boston : De Gruyter, 2021. X+382s.
24. Juster Jean. Zes Juifs dans l'Empire Romain. Leur condition jur economique et sociale. Vol. I. Paris : Librairie Paul Geuthner, 1914. XVIII+510 p.
25. Juster Jean. Zes Juifs dans l'Empire Romain. Leur condition jur economique et sociale. Vol. II. Paris : Librairie Paul Geuthner, 1914. VIII+338 p.
26. White John. The Roman Emperor Aurelian. London: Pen and Sword, 2015. 156 p.
27. Landucci F. La translatio imperii dal mondo greco al mondo romano. ERGA-LOGOI. *Rivista di storia, letteratura, diritto e culture dell'antichità*. 2018. Vol. 6. No 2. Pp. 7–28.
28. Мельник В. М. Повернення із XII століття. Александр Неккам та його спадщина. *Всесвіт. Незалежний літературно-мистецький та громадсько-політичний журнал*. 2020. № 11-12. С. 226–247.

29. Мельник В.М. Ватиканський манускрипт Маріана Скота: давній світ в образах римсько-ірландської історіографії. *Всесвіт. Незалежний літературно-мистецький та громадсько-політичний журнал*. 2021. № 9-12. С. 159–199.

30. Мельник В.М. Коптські манускрипти в фондах Ватиканської апостольської бібліотеки: етапи формування та дослідження колекцій. *Всесвіт. Незалежний літературно-мистецький та громадсько-політичний журнал*. 2022. №1-2. С. 301–313.

31. Chaniotis Angelos. Age of Conquests: The Greek World from Alexander to Hadrian. London : Profile Books and Cambridge MA: Harvard University Press, 2018. XXXII+446 p.

32. Walters Brian. The Deaths of the Republic: Imagery of the Body Politic in Ciceronian Rome. Oxford and New York : Oxford University Press, 2020. XIV+158 pp.

33. Winkel Laurens. Roman Law and Its Intellectual Context. The Cambridge Companion to Roman Law. Edited by David Johnston. New York : Cambridge University Press, 2015. Pp. 9–24.

34. Collins S., Lawford-Smith H. We the People: Is the Polity the State? *Journal of the American Philosophical Association*. 2021. Vol. 7. Issue 1. Pp. 78–97.

35. Small David B. Greece Is Not Alone. The Small Polity Evolutionary Characteristics of the Ancient Greeks and Other Past Cultures. *Ancient Greece: Social Structure and Evolution*. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. Pp. 208–218.

36. Jankowski R. The demise of the Roman Republic: a faulty constitution? *Constitutional Political Economy*. 2021. Vol. 32. Issue 2. Pp. 21–232.

37. Polyxeni Adam-Veleni, Dimitra Tsangari (Eds.). Greek colonisation: New data, current approaches; Proceedings of the Scientific Meeting held in Thessaloniki (6 February 2015). Athens : Alpha Bank, 2015. 227 p.

38. Cinar Aynur. A Lost Civilization in the History: Etruscans and Etruscan Religion. *Belleten*. 2020. Vol. 84. Issue 299. Pp. 43–74.

39. Bloom Allan. The Republic of Plato. Translated, with notes and an interpretive essay. New York : Basic Books, 1991. XXVI+485 p.

40. Walter Blanco. Herodotus: The Histories: The Complete Translation, Backgrounds, Commentaries. Edited by Jennifer Tolbert Roberts. New York : W. W. Norton, 2013. XXI+647 p.

41. Мельник В.М. Принцип компліментарності та його значення для історії міжнародної правосуб'єктності (середземноморсько-візантійський аспект). *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 3. С. 8–11.

Анотація

Мельник В. М. Орієнтальна схема римсько-візантійської генези середньовічної політичної думки. – Стаття.

У центрі авторської уваги – проблема східного («орієнтального») походження західної цивілізації (позиціонованої як витвір християнства). Система логічної аргументації дозволяє продемонструвати взаємну залежність архаїчних світоглядних настанов Близького Сходу, філософських понять Давньої Греції та політичних практик Стародавнього Риму. Наголошується на синонімічності слів «політія» (грецький

варіант), «республіка» (латинський варіант), «держава» (сучасна конотація). Виникнення давньогрецького слова «політія» відбувалося в лоні філософії еллінів. При цьому давньогрецький «поліс» так само розвивався на базі інтелектуальних рецепцій із Межиріччя Тигру й Євфрату. Зрештою, початковий етап становлення християнства прямо пов'язаний із палестинською сектою есеїв. Усі ці факти демонструють незворотність ототожнення процесу генези «західної цивілізації» із так званим «колективним Сходом». Таким чином, стаття пропонує шукати коріння умовної «західної цивілізації» в контекстах давньосхідних інтелектуальних традицій. Важливо: політична філософія Імператорського Риму, в т. ч. її пізній (християнський) період, серйозно вплинула на теоретичні засади ісламу. В межах римсько-перського фронтиру відбувався перманентний культурний діалог, супроводжуваний пропагандою мітраїзму й християнства. Римська імперія та її органічне юридичне продовження (Візантія) в перших століттях нашої ери презентували світу скоріше відкриту комунікаційну систему, що не відокремлювала себе від умовних «сходу», «півночі» чи «півдня». Римська політична філософія проголошувала імперію вселенським утворенням, декларуючи акцептацію космополітизму. Багато аспектів такої ідеологічної «вселенськості» успадкував середньовічний Християнський Світ (Pax Christiana). Отже, поділ світоглядів на «східні» та «західні», притаманний сучасним теоретикам, з'явився набагато пізніше (вже за часів пост-середньовіччя – Ренесансу). Лише падіння офіційного спадкоємця Давнього Риму (Візантії) і занепад політичних інститутів Римо-Католицької Церкви призвели до остаточного відгородження умовної «західної цивілізації» від не менш умовного «колективного Сходу». Це соціально-філософське самообмеження покладено в основу всіх сучасних конфліктів по лінії «Схід-Захід», які точаться в Європі, Північній Африці та на Близькому Сході навколо ідейної спадщини одного спільного політико-правового предка – Римської імперії.

Ключові слова: західна цивілізація, Християнський Світ, Римська імперія, поліс, політія, республіка, орієнталізм, рецепція.

Summary

Melnyk V. M. Orientalism Scheme for Roman-Byzantine Origin of the Medieval Political Thought. – Article.

The problem of the Eastern (“oriental”) origin of Western civilization (created by Christianity) is in the center of the author’s description. The system of logical argumentation allows to demonstrate the mutual dependence of the archaic worldview guidelines of the Middle East, the philosophical concepts of Ancient Greece and the political practices of Ancient Rome. Emphasis is placed on the synonymy of the words “politeia” (Greek version), “res publica” (Latin version), “state” (modern connotation). At the same time, the origin of the ancient Greek word “politeia” took place in the heart of the philosophy of the Hellenes. The ancient Greek “Polis” also developed on the basis of intellectual receptions from the countries between the Tigris and Euphrates. The initial stage of the formation of Christianity is associated with the Palestinian sect of the Essenes. All these statements

demonstrate the irreversibility of identifying the genesis of “Western civilization” with the so-called “collective East”. Thus, the article proposes to look for the roots of “Western civilization” in ancient Eastern intellectual traditions. The political philosophy of Imperial Rome, in particular its late (Christian) period, seriously influenced the theoretical foundations of Islam. A permanent cultural dialogue took place within the Roman-Persian frontier, accompanied by the spread of Mithraism and Christianity. The Roman Empire and its organic legal continuation (Byzantium) in the first centuries of our era (AD) presented to the world a rather open communication system that didn't separated itself from conventional “East”, “North” or “South”. Roman political philosophy declared the Empire as universal entity, which determined a sufficient level of cosmopolitanism. Many aspects

of this “universality” were inherited by the medieval Christendom (*Pax Christiana*). So, the division of Human Worldviews types into “Eastern” and “Western” appeared much later (during the Renaissance). Only the fall of the official successor of Ancient Rome (Byzantium) and the decline of the political institutions of the Roman Catholic Church led to the separation of the conditional “Western civilization” from the conditional “collective East”. In author's version, this self-limitation is the basis of modern conflicts along the “East-West” line, which in Europe, North Africa and the Middle East revolve around the legacy of one common political and legal ancestor – the Roman Empire.

Key words: Western civilization, *Pax Christiana*, Ancient Rome, Polis, Politeia, Res Publica, Orientalism, Reception.